

SUMMER SCHOOL

HISTORY OF THE BOOK

Maandag 22 augustus t/m vrijdag 2 september 2016

Programma

De Leerstoelgroep Boekwetenschap en Handschriftenkunde en de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam organiseren deze zomer voor de zevende keer een summer school over de geschiedenis van het boek.

De summer school biedt een 'à la carte'-programma. Deelnemers kunnen één onderdeel kiezen, maar ook een programma van twee volle weken, en alles daartussenin. Het aanbod is interessant voor iedereen die belangstelling heeft voor boekgeschiedenis: onderzoekers, studenten, bibliotheek- en museummedewerkers en alle andere liefhebbers van boeken en manuscripten, bibliotheken en antiquariaten, druktechnieken en typografie.

Naast eerder succesvol gebleken cursussen en workshops bevat het programma ook nieuwe onderdelen. Zo geeft Johan de Zoete dit jaar een cursus *Het herkennen van druktechnieken*. Verder zijn er nieuwe workshops gastronomie en kalligrafie, waarvan er een gegeven wordt door de kalligraaf Elmo van Slingerland. In dit Shakespeare-jaar worden ook twee workshops gewijd aan Shakespeares werk. De acteur Hans Croiset geeft een van deze workshops.

Tijdens de summer school vindt bovendien een tweedaagse edit-a-thon plaats over Wikipedia en het boek. Aan de hand van het thema *Europese drukkers 1500-1800* maken de deelnemers kennis met alle aspecten van het aanmaken, editeren en illustreren van een Wikipedia-lemma.

Eén cursus wordt in het Engels gegeven. Alle andere cursussen en workshops worden in het Nederlands gehouden. Deelnemers kunnen voor, tijdens en na de cursussen en workshops terecht bij een infobalie en een speciaal voor hen ingerichte coffeecorner.

Voor deze editie van de summer school kan de organisatie rekenen op de welwillende medewerking van het Wim Crowel Instituut en financiële ondersteuning van het Amsterdams Universiteitsfonds.

Inhoud

Contact	1
Programmaoverzicht	2
Prijzen en inschrijving	3
Cursussen	3
Workshops	5
Edit-a-thon: <i>Wikipedia en het boek</i>	11
Frederik Mullerlezing	11
Personalia	12

Contact

Bijzondere Collecties van de UvA
Oude Turfmarkt 129 (Rokin)
1012 GC Amsterdam

020-5257300
summerschool-bc@uva.nl

www.bijzonderecollecties.uva.nl

Programmaoverzicht

	ochtend	middag	17.00 uur
ma 22	European Bookbinding Middeleeuwse boek	European Bookbinding Waarde boek en prent	
di 23	European Bookbinding Wikipedia Middeleeuwse boek	European Bookbinding Wikipedia	
wo 24	European Bookbinding Wikipedia Middeleeuwse boek	European Bookbinding Wikipedia Megaboeken en egoboeken	
do 25	European Bookbinding Middeleeuwse boek	European Bookbinding Kartering van Nederland Luisteren naar Shakespeare	
vr 26	European Bookbinding Middeleeuwse boek	European Bookbinding Jeanne d'Arc bij Shakespeare	
ma 29	Herkennen druktechnieken Schoonheid gedrukte boek	Herkennen druktechnieken Boekblok boekenblog	
di 30	Herkennen druktechnieken Schoonheid gedrukte boek	Herkennen druktechnieken Hanenpoten en sierkrullen Van boek naar bord Ontdekking kleine wereld	
wo 31	Herkennen druktechnieken Schoonheid gedrukte boek	Herkennen druktechnieken Geschiedenis lettervormen Historische zoete wijnen	
do 1	Kalligrafie Schoonheid gedrukte boek	Conserveren voeding Verschijningsvormen brief	
vr 2	Schoonheid gedrukte boek	Brieven uitgeven Drukpersdemonstratie	Frederik Mullerlezing

	Werkgroepenruimte, Oude Turfmarkt 129
	Regentenkamer, Oude Turfmarkt 129
	Nina van Leerzaal, Oude Turfmarkt 129
	Artis Bibliotheek, Plantage Middenlaan 45
	Drukpersruimte, Turfdragsterpad 15-17
	Aula, Oude Lutherse kerk, Singel 411

Prijzen en inschrijving

Cursussen:

- *Archeologie van het middeleeuwse handgeschreven boek* € 250
- *European Bookbinding, 1450–1820* € 350
- *De wonderbaarlijke schoonheid van het gedrukte boek* € 250
- *Het herkennen van druktechnieken* € 300

Workshops:

- alle workshops € 50
- edit-a-thon *Wikipedia en het boek* € 100

Frederik Mullerlezing:

- gratis

Schrijf u online in via: www.aanmelder.nl/summerschool-historyofthebook.

Studenten van de Universiteit van Amsterdam krijgen 50% korting op alle cursussen en workshops en melden zich aan via www.aanmelder.nl/summerschool-historyofthebook.

Voor studenten Boekwetenschap en Handschriftenkunde van de UvA zijn de cursussen *Archeologie van het middeleeuwse handgeschreven boek* en *De wonderbaarlijke schoonheid van het gedrukte boek* gratis. Studenten Boekwetenschap en Handschriftenkunde van de UvA melden zich aan via summerschool-bc@uva.nl.

Medewerkers van de Bibliotheek UvA/HvA melden zich aan via summerschool-bc@uva.nl.

Cursussen

Vier intensieve cursussen voor professionals en liefhebbers. De cursussen hebben verschillende lengtes, maar vinden plaats op opeenvolgende dagen. Eén cursus wordt in het Engels gegeven.

[Archeologie van het middeleeuwse met de hand geschreven boek: schrift- en boekgeschiedenis](#)

Deze cursus vormt een inleiding in de geschiedenis, productie en vormgeving van het handgeschreven boek, vooral gedurende de middeleeuwen (500-1500). De eerste verhaallijn betreft een kort overzicht van de ontwikkeling (sinds 1500 voor Christus) die geleid heeft tot het Latijnse alfabet. In aansluiting daarop wordt de verdere ontwikkeling van het westerse boekschrift gevolgd, een en ander steeds gerelateerd aan de cultuurgeschiedenis van het Westen. De tweede verhaallijn gaat over het productieproces van een laatmiddeleeuws handschrift, waarbij aandacht besteed wordt aan schriftdragers, schrijfinstrumenten, lay-out, decoratie, illustratie en het inbinden van tekstdragers in West-Europa. Tevens wordt men vertrouwd gemaakt met de terminologie binnen het vakgebied, waardoor het voor geïnteresseerden mogelijk wordt de vakliteratuur over het middeleeuwse handgeschreven boek te lezen. Natuurlijk wordt uitgelegd waarom gesproken wordt van de 'archeologie' van het boek. Tijdens de colleges worden ter verduidelijking unieke stukken uit de Bijzondere Collecties getoond als origineel illustratiemateriaal.

<i>docent</i>	Jos Biemans
<i>data</i>	maandag 22 t/m vrijdag 26 augustus
<i>tijd</i>	10.00–13.00 uur
<i>locatie</i>	Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

European Bookbinding, 1450–1820

The history of bookbinding is not simply the history of a decorative art, but that of a craft answering a commercial need. This course will follow European bookbinding from the end of the Middle Ages to the beginning of the Industrial Revolution, using the bindings themselves to illustrate the aims and intentions of the binding trade. A large part of the course will be devoted to the identification of both broad and detailed distinctions within the larger groups of plain commercial bindings and the possibilities of identifying the work of different countries, cities, even workshops without reference to finishing tools. The identification and significance of the different materials used in bookbinding will be examined, as well as the classification of bookbindings by structural type, and how these types developed through the three centuries covered by the course. The development of binding decoration will be touched on, but will not form a major part of the discussion.

During the course, actual examples of bindings are shown and discussed in separate sessions. The students are expected to have a good knowledge of bookbinding terms and a basic knowledge of the history of book production. The purpose of the course is to encourage an awareness of the possibilities latent in the detailed study of bookbindings and is thus aimed at all those handling books bound in this period, but it has particular relevance for all those involved in the repair and conservation of such materials.

<i>docent</i>	Nicholas Pickwoad
<i>data</i>	maandag 22 t/m vrijdag 26 augustus
<i>tijd</i>	9.30–12.30 uur, 13.30–16.30 uur
<i>locatie</i>	Werkgroepenruimte, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

De wonderbaarlijke schoonheid van het gedrukte boek

In de zestiende eeuw werd het boek volwassen en kreeg het de vorm die het nu nog steeds heeft. Het hoe en waarom wordt in een korte maar intensieve cursus uitgelegd. Gedurende vijf ochtenden maken we een rondreis door de wereld van het boek in de zestiende eeuw. We kijken naar boeken uit Venetië, Rome, Keulen, Basel, Lyon, Parijs en Antwerpen. We bestuderen vervolgens boeken uit de Gouden Eeuw. Het Hollandse boek bouwde voort op een traditie maar gaf daar een eigen draai aan. Alle aspecten van het boek komen voorbij: de productie, de vormgeving, lettertypen, gebruikssporen en de boekband. De deelnemers leren hoe al die aspecten hun plek krijgen in een wetenschappelijke beschrijving van een boek. Er worden (facultatieve) opdrachten gegeven waarbij deelnemers zelfstandig onderzoek kunnen verrichten bij de Amsterdamse Bijzondere Collecties.

Op de laatste dag van deze cursus wordt 's middags een drukpersdemonstratie gehouden die ook toegankelijk is voor andere belangstellenden. Men dient zich hiervoor apart aan te melden.

<i>docent</i>	Paul Dijkstra
<i>data</i>	maandag 29 augustus t/m vrijdag 2 september
<i>tijd</i>	10.00–13.00 uur
<i>locatie</i>	Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Het herkennen van druktechnieken

Deze cursus is bedoeld voor mensen die met historisch beeldmateriaal omgaan – of dat nu boekillustraties of losse prenten, prentbriefkaarten of reproducties zijn – en daarbij willen vaststellen in welke techniek die prent of afbeelding gemaakt is. De cursus bestaat uit zes werkcolleges, waarin vragen worden behandeld als: is dit nu een ets of een gravure, is het gedrukt of getekend, in kleuren gedrukt of ingekleurd, is dit een krijtlitho, stipplgravure, lichtdruk of heliogravure. Speciale aandacht krijgen de talrijke negentiende-eeuwse fotomechanische procédés. Aan de hand van een groot aantal specimina van de behandelde

technieken wordt ingegaan op de wijze van vervaardiging en de daaruit voortvloeiende kenmerken. Veel aandacht wordt ook besteed aan een uniforme terminologie.

Met het oog op een optimale begeleiding wordt er gewerkt met een groep van maximaal zeven personen. Voorafgaand aan de cursus wordt aan alle deelnemers een uitgebreide syllabus toegestuurd. Elke deelnemer dient in het bezit te zijn van een goede, 8x vergrotende loep (een zogenoemde 'dradenteller'), verkrijgbaar bij elke goede postzegelhandel of opticien. Het bezit van een 30x vergrotende zakmicroscop wordt aanbevolen.

docent Johan de Zoete
data maandag 29 t/m woensdag 31 augustus
tijd 10.00–13.00 uur, 14.00–17.00 uur
locatie Werkgroepenruimte, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Workshops

De workshops zijn bedoeld om bijzondere onderwerpen uit de boekgeschiedenis nader te introduceren bij een geïnteresseerd en al enigszins ingevoerd publiek. Of voor boekhistorici die eens een keer buiten hun eigen belangstellingsgebied willen rondsnuffelen. De workshops zijn praktisch van opzet.

De waarde van boek en prent

De workshop probeert inzicht te geven op welke aspecten je moet letten bij de waardebepaling van zeldzame/bijzondere boeken en prenten. Welke zijn die aspecten (niet alleen positieve maar ook negatieve!) en hoe kom je ten slotte toe een waardering. Een en ander wordt uitgelegd aan de hand van een aantal zestiende- tot en met twintigste-eeuwse boeken, die de cursisten zelfstandig beoordelen, waarna een plenaire bespreking de workshop afrondt. De workshop is bedoeld voor enigszins gevorderden, maar beginners zullen wellicht het meest kunnen leren.

docent Bubbe Kuyper
datum maandag 22 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Megaboeken en egoboeken: recente boeken van en over grafisch ontwerpers

In deze workshop staat de trend van de zogenaamde 'big books' centraal: boeken waarmee grafisch ontwerpers en ontwerpbureaus zich profileren, en grote, uitzinnig vormgegeven boeken, zoals die van Irma Boom. De markt voor designboeken is enorm gegroeid en ontwerpers profileren zichzelf steeds vaker als redacteur en auteur. Het ontwerpersboek wordt in deze workshop vanuit verschillende invalshoeken behandeld en gezamenlijk bekeken en geanalyseerd.

docent Frederike Huygen
datum woensdag 24 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

De kartering van Nederland

De oudste kaart waar Nederland op staat, dateert al uit de oudheid. Deze kaart toont slechts enkele rivieren en steden. Pas in de loop van de zestiende eeuw komen er meer nauwkeurige kaarten van het Nederlandse grondgebied. Eerst in de tweede helft van de negentiende eeuw is het hele koninkrijk nauwkeurig gekarteerd in de zogenaamde stafkaarten en Bonneblaadjes.

In deze workshop wordt ingegaan op deze bijna tweeduizend jaar kartering van Nederland. Diverse kaarten worden besproken en getoond. Omdat oude kaarten tijdgebonden uitdrukkingsmiddelen zijn, die we niet zonder kennis van hun context kunnen gebruiken, zullen we voor een volledig begrip ervan de toenmalige opvattingen bij het vervaardigen van kaarten moeten achterhalen. Wie waren verantwoordelijk voor het verzamelen van de informatie? Hoe is deze informatie verzameld? Voor welk doel werden de kaarten gebruikt?

Het raakvlak van de historische cartografie met andere vakgebieden en wetenschappen is zeer groot. Een belangrijk onderdeel is dan ook de vraag hoe tegenwoordig oude kaarten als historische bron gebruikt kunnen worden. Wat mogen we wel en wat mogen we niet uit oude kaarten aflezen? De workshop wordt vanzelfsprekend rijk geïllustreerd met kaartmateriaal, waarbij zo veel mogelijk voorbeelden uit de omgeving worden gebruikt.

<i>docent</i>	Peter van der Krogt
<i>datum</i>	donderdag 25 augustus
<i>tijd</i>	13.30–16.30 uur
<i>locatie</i>	Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Luisteren naar Shakespeares taal

In deze workshop werken wij met verschillende vertalingen van Shakespeare-stukken, zowel in geschreven als in gesproken uitvoering. Hoe klinkt Shakespeare door de Nederlandse opvoeringsgeschiedenis van de afgelopen eeuw heen? Wij beluisteren en vergelijken opvoeringen uit het audioarchief binnen de Theatercollectie Bijzondere Collecties (Stichting TiN). Wat verandert in de overgang van geschreven naar gesproken tekst? Wat zijn de verschillende kwaliteiten van vertaling en tekstbehandeling; wanneer waren om welke reden bepaalde vertalingen populair? Hoe luisteren wij nu naar verleden theater? Het luisteren naar theateropvoeringen van Shakespeares stukken staat centraal in deze workshop. Door de stukken vanuit de opvoering te benaderen, kunnen literatuurwetenschappelijke, linguïstische, (theater)historische en mediaspecifieke observaties onderdeel worden van de gezamenlijke discussie.

<i>docent</i>	Ricarda Franzen
<i>datum</i>	donderdag 25 augustus
<i>tijd</i>	13.30–16.30 uur
<i>locatie</i>	Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Jeanne d'Arc bij Shakespeare

In het eerste deel van *Hendrik de Zesde* beeldde Shakespeare Jeanne d'Arc af als een grillige, wraakzuchtige vrouw. Modelleerde hij haar naar de eisen van de binnenlandse smaak? Poetste hij het al te rooms-katholieke aureool van de Maagd van Orléans weg omdat zijn landgenoten de Paus van Rome opzichtig in de ban hadden gedaan? Moest de reeks van nederlagen die zijn land door het energieke optreden van Jeanne had geleden gebagatelliseerd worden? Of waren de ingrepen afkomstig van het legertje medeschrijvers aan dit toneelstuk?

De vrijheid waarmee Shakespeare in zijn koningsdrama's met de geschiedenis omgaat, is een algemeen geaccepteerde benadering. Wij vinden niet dat *Richard de Derde* niet meer gespeeld mag worden omdat de koning in de verste verte geen gelijkenis vertoont met de historische

vorst. Evenzo moet het ons niet verbazen dat Jeanne d'Arc niet beantwoordt aan het beeld dat wij van de Maagd hebben. Maar een grondig onderzoek naar het waarom van die beeldwijziging lijkt een uitdagende opdracht voor een workshop. Friedrich Schiller, Bernard Shaw, Jean Anouilh en Bertolt Brecht voeren in hun toneelstukken het legendarische boerenmeisje als een heldin op. Waarom deed Shakespeare het anders?

Uitgangspunt zal de vertaling van Willy Courteaux zijn; die van Burgersdijk is, hoewel op verschillende punten het Engels nauwgezetter volgend, toch te archaisch en zou voor te veel verwarring zorgen.

docent Hans Croiset
datum vrijdag 26 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Van boekblok naar boekenblog: het oude boek in de nieuwe media

Iedereen kent de inspanningen van grote spelers in de digitale wereld van het oude boek, bovenal Google en de grote bibliotheken. Het oude boek is echter alomtegenwoordig op het internet. Er zijn duizenden blogs, Facebook-pagina's, Flickr- en Instagram-gebruikers, en talloze kleinere websites. Wat zijn de voor- en nadelen van deze versnippering en hoe vindt men zijn weg erin?

docent Emile Schrijver
datum maandag 29 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Hanenpoten en sierkrullen

Wie ooit heeft geprobeerd wijs te worden uit een doktersrecept, weet dat de lettervormen van ons Latijnse schrift kunnen worden verhaspeld tot onleesbaar gekrabbel. Handgeschreven brieven, het voornaamste middel van communicatie op afstand vóórdat telefoon en e-mail hun intrede deden, vormen daarop geen uitzondering. Toch is met enige oefening vaak wel regelmaat te ontwaren in de krabbels voor onze ogen. In deze workshop lezen we brieven, uitgewisseld door zeventiende-eeuwse geleerden. In een inleiding zullen enkele basisprincipes aan bod komen van het ontcijferen van premodern schrift (de paleografie): de Romeinse en de Gotische schriftsoorten, ligaturen, afkortingen, spelling. Vervolgens bijten we ons vast in de handschriften zelf. Dit betekent woord voor woord ontcijferen wat er staat. Maar na enige regels moeizaam te hebben getranscribeerd, worden we beloond met een stem uit het verleden die rechtstreeks tot ons spreekt. Een oefening in slow-reading.

docent Jetze Touber
datum dinsdag 30 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Van boek naar bord: het interpreteren van historische recepten

Moderne kookboeken geven veel informatie voor de koker: hoeveelheden, kooktijden en oventemperatuur zijn een vereiste, en vrijwel alle handelingen worden beschreven. In oudere recepten ontbreken die gegevens vaak. Wie dergelijke recepten wil bereiden of publiceren moet niet alleen praktische kookervaring hebben, maar ook kunnen interpreteren. Zowel de context van het recept als puur taalkundige zaken zijn belangrijk. De publicatie van historische recepten

is het tweede onderwerp. Hoe ver wijk je af van de oorspronkelijke tekst in je bewerking en moet je die keuzes verantwoorden?

Deze workshop is voor wie wil schrijven over historische recepten en voor wie graag uit oudere kookboeken kookt. In het eerste deel vertelt Christianne Muusers over het interpreteren en publiceren van historische recepten aan de hand van voorbeelden. Na de pauze gaan de deelnemers zelf aan de slag met historische recepten. Tot slot krijgen zij een gerecht voorgeschoteld dat is bereid volgens verschillende interpretaties van hetzelfde recept.

docent Christianne Muusers
datum dinsdag 30 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

De ontdekking van de kleine wereld

Vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw werd de microscoop gebruikt voor de bestudering van kleine dieren. Insecten werden ontleed, beschreven en getekend, vaak door enthousiaste amateurs, die soms ook nog eens zelf hun microscoop hadden gebouwd. Van de resultaten van dergelijk onderzoek worden in de Artis Bibliotheek niet alleen gedrukte boeken bewaard, maar ook tekeningen en aquarellen.

In deze workshop wordt het werk van drie Nederlandse microscopisten uit de vroegmoderne tijd onder de loep genomen. De belangrijkste onder hen is toch wel Antoni van Leeuwenhoek (1637–1723), die met zijn zelfgemaakte microscoopjes in zijn directe omgeving en op zichzelf kleine 'dierkens' ontdekte. Hij zag als eerste bacteriën en spermatozoa. Zijn beschrijvingen zijn een feest om te lezen. De tweede aan wie aandacht wordt besteed, is Pieter Lyonet (1706–1789), een geniale man die naast zijn vele bezigheden (hij was onder meer cryptoloog bij de Staten-Generaal) insecten bestudeerde, beschreef en afbeeldde. Zijn zelfgebouwde microscoop annex ontleedinstallatie en veel van zijn tekeningen maken deel uit van de collectie van de Artis Bibliotheek. En ten slotte wordt het werk van de Amsterdamse zilversmid Johannes Schepens (1741–1810) besproken. In zijn nooit uitgegeven *Groote wonderen Gods: beschouwd in het kleine diertje: de honigbye* worden op een ontroerend mooie en uiterst nauwkeurige wijze alle facetten van de honingbij beschreven en in aquarel getoond.

docent Hans Mulder
datum dinsdag 30 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Artis Bibliotheek, leeszaal, Plantage Middenlaan 45

Inleiding tot de geschiedenis van geschreven en getekende lettervormen

De workshop biedt een introductie tot de westerse geschiedenis van geschreven en getekende lettervormen vanaf de Renaissance. De Bijzondere Collecties beheren een rijke collectie handschriftelijk en gedrukt materiaal op dit gebied, van de zestiende eeuw tot heden. Er wordt met name aan de hand van historische modelboeken ingegaan op onder meer het verschil tussen kalligrafie en belettering, op de invloed van grafische technieken (houtsnede en kopergravure), en op de relatie tussen lettervorm en schrijfinstrument (uiteenlopende pennen en penselen). De workshop is interessant voor zowel beginners als gevorderden.

docent Mathieu Lommen
datum woensdag 31 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Historische zoete wijnen

Anno 2016 zijn droge wijnen de norm. Wie van zoete wijntjes houdt, wordt vaak meewarig aangekeken. Volkomen onterecht! Zoetekauwen staan in een eeuwenoude traditie, en mogen zich in goed gezelschap wanen. Zoete wijnen vormden namelijk eeuwenlang de top van de wijnpiramide. De voorliefde voor droge wijnen deed pas zijn intrede pas vanaf de achttiende eeuw. Helaas worden de grote zoete wijnen van weleer tegenwoordig met uitsterven bedreigd: madeira, malaga, port, sommige types sherry, diverse zoete Franse wijnen.

Wat is hier aan de hand? Waarom waren die zoete wijnen vroeger zo populair? En hoe maakte en maak je eigenlijk zoete wijn? Wat is het verschil met droge wijn? Na een inleiding over wijn maken in heden en verleden en een rondreis door een aantal eeuwen wijngeschiedenis gaan we aan de hand van diverse teksten op zoek naar zoete wijnen en hun waardering en naar uitspraken over smaak en smaakverandering. En we gaan proeven. Zoet, uiteraard.

docent Mariëlla Beukers
datum woensdag 31 augustus
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Kalligrafie: letters schrijven met de brede pen

In deze workshop leert u de beginselen van het schrijven met de brede pen. Er wordt uitgegaan van de humanistische cursief, een letter die zijn oorsprong vindt in de Italiaanse Renaissance. Deze letter is nog steeds populair in het dagelijkse schriftverkeer, en een plezier om te schrijven!

U leert de juiste penstand te gebruiken, een goede witverdeling toe te passen tussen letters en woorden, maar bovenal goede letters te maken.

Deze introductieworkshop is bedoeld voor beginners. Als u al wat meer ervaring heeft, bent u evenwel ook welkom; uw kennis kan dan worden uitgebreid met aanvullende technieken, zoals het toepassen van druk en rotatie tijdens het schrijven. Voor pen, inkt en houder wordt gezorgd. (U kunt deze lenen en gebruiken tijdens de les en eventueel ook tegen kostprijs aanschaffen.) Graag zelf een schrijfblok gelinieerd papier of ruitjespapier meebrengen, minimaal A4-formaat (bijvoorbeeld een collegeschrijfblok voor een ringband).

docent Elmo van Slingerland
datum donderdag 1 september
tijd 10.00–13.00 uur
locatie Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Verschijningsvormen van de brief

Wat is een brief anders dan de voortzetting van een gesprek met andere middelen? De afstand tot de gesprekspartner wordt overbrugd door het gebruik van het geschreven woord in een specifieke vorm. Het maakt de brief tot een bepaald type manuscript én een bepaald tekstgenre. Niettemin kan een brief heel verschillende gedaanten aannemen. In deze workshop komt een ruim assortiment originele brieven op tafel, die een bonte verscheidenheid aan materiële verschijningsvormen laten zien. Daarnaast gaat de aandacht uit naar tekstuele aspecten en naar de inhoud. Tegenstrijdig met de fysieke afstand tussen afzender en ontvanger lijkt de vertrouwelijkheid die uit veel brieven spreekt. 'Een brief bloest niet', Cicero zei het al. Maakt het ons, onuitgenodigde lezers, tot voyeurs? Wellicht, maar nieuwsgierigheid wint het meestal van discretie.

docent Klaas van der Hoek
datum donderdag 1 september
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Conserveren door de eeuwen heen: onvergetelijke tradities, fabels en feiten over het bewaren van voeding

Waar mensen leven wordt gegeten. Veel is er geschreven over *wat* er zoal ter tafel kwam, weinig hoe het vanuit het veld op tafel kwam en hoe het werd bewaard. Bodemvondsten vertellen hoe en wat er geconserveerd werd. Immers, op bijzondere dagen – bij geboorte, doop, trouw en rouw – of feestdagen als Kerstmis, Pasen en Pinksteren moest er bijzonder eten op tafel komen. Voor dergelijke gelegenheden moest er uiteraard wel voedsel in voorraad zijn. Daarom moest er in oogst- en jachtperioden veel tegelijkertijd verwerkt worden. Het overdragen van kennis over het conserveren van landbouwgewassen is echter in onbruik geraakt. We leren niet meer hoe ons voedsel te bewaren voor tijden dat er een schaarste is.

Kennis over de herkomst van ons voedsel is tegenwoordig even belangrijk als het conserveren van ons eten. Smaken creëren vergt tijd. Vers vlees en vis ruiken fris, maar om een eigen smaak te kunnen beleven geeft men er soms de voorkeur aan om het op een natuurlijke wijze te laten fermenteren. Hiervoor is kennis en ervaring nodig. Het zijn de oudere en vaak unieke keukengereedschappen die ons vertellen hoe er mee gewerkt werd. Alleen de maker van dit keukengerei kan er een naam aan geven. In de workshop wordt u meegenomen op een reis door honderd jaar conserveren, hoort u de verhalen die zijn overgedragen en ziet u unieke materialen en beelden.

docent Carolina Verhoeven
datum donderdag 1 september
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Brieven uitgeven

Een van de mooiste bronnen voor de kennis van vroegere tijden zijn brieven. Multatuli en Van Gogh zijn uitgegeven, P.C. Hooft en Gerard Reve ook, maar er ligt nog veel geduldig op een editor te wachten, ook in de schatkamers van Bijzondere Collecties. Maar hoe geef je brieven uit? Ze zijn vaak slordig geschreven, deels on-ontcijferbaar, niet aangepast aan een standaard-spelling, inconsequent, met vreemde interpunctie. In hoeverre moet je de bron zo getrouw mogelijk weergeven, hoe ver mag je gaan met standaardiseren? Wat moet er aan toelichtingen bij een brief? In deze workshop zullen de principes van het brieven uitgeven besproken worden aan de hand van een brief uit de Bijzondere Collecties.

docent Marita Mathijssen
datum vrijdag 2 september
tijd 13.30–16.30 uur
locatie Regentenkamer, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

De drukpers – machine voor de geest

In deze workshop worden aan de hand van een houten drukpers technische aspecten van de boekdrukkunst uiteengezet en in de praktijk gedemonstreerd. De in een ruimte in de Universiteit van Amsterdam opgestelde pers vertegenwoordigt een reconstructie van een machine zoals die in de Gouden Eeuw voor het drukken van boeken ingezet is. Ook de

studenten zullen zelf de pers bedienen. Tevens zal het belang van deze kennis voor het begrip van het boek en van de daarin gedrukte tekst met voorbeelden aangetoond worden.

Deze workshop complementeert de cursus over het gedrukte boek, maar is gratis toegankelijk voor alle belangstellenden, mits van tevoren aangemeld.

docent Frans Janssen
datum vrijdag 2 september
tijd 14.00–15.30 uur
locatie Drukpersruimte, Turfdraagsterpad 15–17

Edit-a-thon: Wikipedia en het boek

Wikipedia heeft zich ontwikkeld tot hét startpunt voor iedereen die informatie over een onderwerp zoekt. Wat betekent dit voor kennis over het boek? In deze tweedaagse workshop zullen diverse aspecten aan bod komen. Welke mogelijkheden zijn er? Hoe kun je een artikel corrigeren, aanmaken of illustreren? Wanneer gebruik je Wikipedia, Wikimedia Commons, Wikisource of Wikidata? Welke interessante toepassingen zijn er?

Het thema van deze workshop is *Europese drukkers 1500–1800*. De eerste dag wordt gewijd aan het verbeteren of plaatsen van artikelen in Wikipedia. De cursisten bereiden van tevoren – in overleg – minimaal één artikel over een Nederlandse of Vlaamse boekdrukker voor. De tweede dag wordt besteed aan het verwerken van gegevens in Wikidata, de *linked database* van de Wikimedia-familie. De gegevens hiervoor worden aangeleverd door de organisatie. Door het toevoegen van coördinaten kan aan het einde van de dag een kaart gecreëerd worden waarop deze boekdrukkers zichtbaar zullen zijn.

Deze workshop is niet alleen interessant voor boekenliefhebbers, maar voor iedereen die zich wil verdiepen in de mogelijkheden van Wikipedia, op elk mogelijk terrein. De workshop wordt gegeven door verschillende docenten, afkomstig uit de Wikipediagemeenschap en de Universiteit van Amsterdam.

Deelnemers wordt gevraagd een opgeladen laptop mee te nemen.

docenten Marike van Roon
Paul Dijkstra
Sandra Fauconnier
data dinsdag 23 en woensdag 24 augustus
tijd 9.30–12.30 uur, 13.30–16.30 uur
locatie Nina van Leerzaal, Bijzondere Collecties, Oude Turfmarkt 129

Frederik Mullerlezing door Siegfried Woldhek

De summer school wordt afgesloten op vrijdag 2 september met de achtste Frederik Mullerlezing, die gehouden wordt door Siegfried Woldhek. Na de lezing is er een borrel in het Museumcafé aan de Oude Turfmarkt 129.

datum vrijdag 2 september
tijd 17.00–18.00 uur
locatie Aula – Oude Lutherse kerk, Singel 411
toegang gratis

Personalia

Drs. **Mariëlla Beukers** (1963) studeerde in 1986 af als mediëviste aan de Universiteit Utrecht. In 2010 behaalde zij tevens het diploma 'Register Vinoloog van de Wijnacademie'. Naast haar werk als wijschrijver en communicatieprofessional voor diverse musea doet zij onderzoek naar wijngeschiedenis. Zij publiceerde inmiddels over de wijnhandel in middeleeuws Utrecht en over de geschiedenis van een aantal moderne Nederlandse wijnbedrijven. In 2016 verscheen van haar en Irene de Vette een boek over wijn en wijnbouw in Nederland, *Wijn van eigen bodem*, verschenen bij Forte Uitgevers. Zij werkt aan een publicatie over de geschiedenis van wijn in Nederland, op het gebied van zowel wijnbouw en wijnhandel als wijnconsumptie.

Prof. dr. **Jos Biemans** (1951) is sinds 1986 docent Boekwetenschap en Handschriftenkunde aan de Universiteit van Amsterdam en werd in 2004 benoemd tot bijzonder hoogleraar in de Wetenschap van het Handschrift. Daarnaast werkt hij aan een geschiedenis van de Amsterdamse universiteitsbibliotheek.

Dr. **Paul Dijstelberge** (1956) was na zijn studie Nederlandse taal- en letterkunde veertien jaar werkzaam als restaurantkok. Naderhand werkte hij bij de Bijzondere Collecties van de UvA als bibliograaf en tegenwoordig is hij er conservator. Hij promoveerde in 2007 op een onderzoek naar sierhoofdletters in oude Nederlandse boeken. Hij is docent boekgeschiedenis en publiceert over literair-historische en boekwetenschappelijke onderwerpen.

Hans Croiset (1935) stond in de loop van zijn toneelcarrière in verschillende stukken van Shakespeare. Zo speelde hij Demetrius in *Midzomernachtdroom*, Benvolio in *Romeo en Julia*, Biondello in *De getemde feeks*, Claudius in *Hamlet*, Shylock in *Koopman van Venetië*, Gloucester en Koning Lear in *Koning Lear*. Hij regisseerde *Driekoningenavond* (twee maal), *Troilus en Cressida*, *Hendrik de Vierde* (deel 1 en 2), *De getemde feeks*, *Midzomernachtdroom*, *Koning Lear* (twee maal), *Macbeth*, *Hamlet* en *Antonius en Cleopatra*. Bij veel van deze stukken werkte hij nauw samen met de eminente vertaler Bert Voeten.

Drs. **Sandra Fauconnier** (1973) studeerde Kunstwetenschappen aan de Universiteit Gent, met een specialisatie in (nieuwe) mediakunst en internetkunst. Ze heeft ruim 15 jaar werkervaring als redacteur en projectleider van internet- en videoprojecten in de culturele sector. Sinds 2003 is ze als vrijwilliger actief op Wikipedia en andere Wikimediaprojecten, waarbij ze zich recent specialiseerde in de vrije databank Wikidata. In 2014 was ze Wikipedian in Residence bij de Stichting Academisch Erfgoed. Momenteel is ze actief als freelance producent en projectleider en werkt ze aan een publicatie over de vroege geschiedenis van digitale kunst in Nederland.

Drs. **Ricarda Franzen** (1983) is docente dramaturgie aan de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast schrijft zij haar proefschrift *Voices for the Future. Sound Archives and the Performing Arts in Twentieth-Century Netherlands and Europe*, over geluid in de theaterpraktijk en in archieven. Als freelance dramaturge werkt zij mee aan hoorspelen en is zij vooral geïnteresseerd in vormen van auditieve dramaturgie.

Drs. **Klaas van der Hoek** (1960) is conservator handschriften en moderne letterkunde bij de Bijzondere Collecties van de UvA. Zijn speciale belangstelling gaat uit naar brieven. In de verzamelingen die hij mede beheert zijn ruwweg 500.000 stuks aanwezig. Ook in eerdere betrekkingen – bij de Koninklijke Bibliotheek en de Universiteitsbibliotheek Utrecht – hield hij zich graag met brieven bezig. Privé verzamelt hij een specifieke variant: ansichtkaarten. Hij schrijft daarover op www.konsenylje.nl.

Dr. **Frederike Huygen** (1956) studeerde kunstgeschiedenis en was in 1982–1996 conservator industriële vormgeving bij Museum Boijmans Van Beuningen. Ze werkt als freelance auteur en onderzoeker en is voorzitter van de Stichting Designgeschiedenis Nederland. In 2013 promoveerde zij op een proefschrift over grafisch ontwerper en kunstbestuurder Jurriaan Schrofer en in 2015 verscheen de monografie Wim Crouwel Modernist. Momenteel is ze Fellow van het Wim Crouwel Instituut, dat verbonden is aan de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam.

Prof. dr. **Frans A. Janssen** (1939) is emeritus hoogleraar Boek- en Bibliotheekgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij houdt zich bezig met de geschiedenis van de typografische technieken, van de typografische vormgeving en van het boekenverzamen, onderwerpen waarover hij enkele boeken en een groot aantal artikelen publiceerde, onder meer *Zetten en drukken in de achttiende eeuw* (1982), *Technique and design in the history of printing* (2004), *Goud en koper in de boekenwereld* (2008). Een door hem geleide werkgroep bouwde een reconstructie van een houten drukpers uit de zeventiende eeuw, die in 1980 gereedkwam en thans in de Universiteit van Amsterdam staat opgesteld.

Dr. **Peter van der Krogt** (1956) schreef zijn proefschrift (1989) over de geschiedenis van de productie van aard- en hemelglobes in de Nederlanden, *Globi Neerlandici*. Na zijn dissertatie is zijn belangrijkste onderzoeksthema veranderd van globes in atlassen. Hij is de auteur van de serie *Koeman's Atlantes Neerlandici*, een nieuwe bibliografie van in Nederland verschenen atlassen sinds de zestiende eeuw. Hij is Jansonius-conservator en hoofd van het onderzoeksprogramma Explokart van de Bijzondere Collecties van de UvA.

Drs. **Bubb Kuypers** (1946) studeerde Nederlandse taal- en letterkunde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en was daarna een aantal jaren leraar in het middelbaar onderwijs. In 1979 vestigde hij zich te Haarlem als antiquaar en in 1986 richtte hij in dezelfde stad een nationaal en internationaal opererend veilinghuis in boeken, manuscripten en grafiek op. Hij was lange tijd secretaris, later voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging van Antiquaren. Thans met pensioen is hij nog zeer actief als taxateur, voorzitter van de stichting Drukwerk in de Marge en bestuurslid van de stichting Laurens Janszoon Coster.

Drs. **Mathieu Lommen** (1958) is conservator grafische vormgeving bij de Bijzondere Collecties van de UvA. Hij publiceert en stelt ook tentoonstellingen samen over grafische vormgeving, met name letter- en boekontwerp. Sinds enkele jaren houdt hij zich bezig met onderzoek naar getekende belettering.

Prof. dr. **Marita Mathijssen** (1944) is emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Zij is gespecialiseerd in de negentiende-eeuwse cultuur en in de editiewetenschap. Haar handboek *Naar de letter* (4e dr., 2010) is aan alle universiteiten van Nederland en Vlaanderen in gebruik bij editiecurssussen. Zelf gaf zij o.a. de brieven van De Schoolmeester (Gerrit van de Linde) aan Jacob van Lennep uit. Zij adviseert bij vele editieprojecten in Nederland en Vlaanderen.

Drs. **Hans Mulder** (1961) is conservator van de Artis Bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam en geeft samen met Bert van de Roemer (UvA) de cursus 'De ontdekking van de natuur'. Hij studeerde geschiedenis aan de Universiteit Utrecht, waar hij tot 2011 werkte als conservator gedrukte werken en docent geschiedenis van het gedrukte boek. Mulder was onder andere voorzitter van de Nederlandse Boekhistorische Vereniging. Hij publiceerde over uiteenlopende boekhistorische onderwerpen.

Drs. **Christianne Muusers** (1959) is neerlandica. Tijdens haar studie hield zij zich bezig met middeleeuwse artesliteratuur, dat zijn instructieve teksten. In het verlengde daarvan specialiseerde zij zich in culinaire teksten van de middeleeuwen tot begin twintigste eeuw. Zij publiceert over culinaire geschiedenis en organiseert lezingen-met-proeverijen over periodes en thema's. Op dit moment schrijft zij aan een kookboek met recepten uit de culinaire collectie van de Koninklijke Bibliotheek. Zie voor meer informatie coquinaria.nl/introductie.htm.

Prof. Dr. **Nicholas Pickwood** has a doctorate from Oxford University in English Literature. He trained in bookbinding and book conservation with Roger Powell, and ran his own workshop from 1977 to 1989. He has been Adviser on book conservation to the National Trust of Great Britain since 1978, and was editor of the *Paper Conservator*. He taught book conservation at Columbia University Library School in New York and was Chief Conservator in the Harvard University Library. He is now project leader of the St Catherine's Monastery Library Project and director of the Ligatus Research Centre. He gave the 2008 Panizzi Lectures at the British Library, was awarded the 2009 Plowden Medal for Conservation and is a Fellow of the IIC and of the Society of Antiquaries and a Council Member of the Bibliographical Society of Great Britain.

Dr. **Marika van Roon** (1963) is hoofdconservator van de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. Zij heeft aan de UvA diverse functies gehad, alle op het gebied van universitair erfgoed en universiteitsgeschiedenis. In 2010 is zij gepromoveerd aan de Universiteit Leiden op onderzoek naar paramenten en borduurateliers in Nederland tussen 1830 en 1965. De bijbehorende uitgave won in 2012 de Mr. J.W. Frederiksprijs voor de beste publicatie op het gebied van de kunstnijverheid. Vanaf 2012 is zij actief op Wikipedia, vooral op het gebied van textielgeschiedenis. Sinds 2015 is zij algemeen bestuurslid van Wikimedia Nederland.

Prof. dr. **Emile Schrijver** (1962) was conservator van de Bibliotheca Rosenthaliana bij de Bijzondere Collecties voordat hij in 2015 tot directeur van het Joods Historisch Museum werd benoemd. Hij is tevens bijzonder hoogleraar Geschiedenis van het Joodse Boek aan de Universiteit van Amsterdam en conservator van de Braginsky Collection in Zürich. Hij publiceert regelmatig wetenschappelijke en populariserende artikelen over joodse boeken, in het bijzonder over joodse handgeschreven boeken sinds de uitvinding van de boekdrukkunst. Hij is voorts betrokken bij een aantal grote internationale digitaliseringsprojecten en bij tentoonstellingen in binnen- en buitenland, waarvoor hij ook digitale producten helpt te ontwikkelen.

Elmo van Slingerland (1964) is afgestudeerd aan de Koninklijke Academie van Beeldende kunsten in Den Haag. Hij is grafisch ontwerper met het tekenen en schrijven van letters als specialisme. Algemeen wordt hij beschouwd als de beste Nederlandse kalligraaf van zijn generatie. Zijn werk is gepubliceerd en tentoongesteld in binnen- en buitenland, en hij verzorgt internationaal workshops.

Dr. **Jetze Touber** (1977) is historicus, promoveerde in 2009 aan de Rijksuniversiteit Groningen en is werkzaam als docent bij de afdeling Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam. Hij is gespecialiseerd in vroegmoderne intellectuele geschiedenis en religiegeschiedenis, met name van Italië en de Nederlandse Republiek. In 2014 verscheen de bewerkte handelseditie van zijn proefschrift, *Law, Medicine and Engineering in the Cult of the Saints in Counter-Reformation Rome: the Hagiographical Works of Antonio Gallonio (1556-1605)*. Momenteel werkt hij aan een monografie over Spinoza en bijbelstudie in de zeventiende eeuw, te verschijnen bij Oxford University Press. Verder bestudeert hij internationale discussies over theologische, antiquarische, natuurhistorische en medische onderwerpen tussen 1550 en 1750.

Carolina Verhoeven (1952) werkt internationaal vanuit de culinaire etnologie, bestudeert de plattelandskeuken en brengt tradities in beeld. Zij is de oprichtster van het Culinair Erfgoed Centrum / Historisch Museum. Het Culinair Erfgoed Centrum geeft kennis door over de conservering van voeding in alle tijden en over de hele wereld. Dankzij haar inspanningen werd de traditie van het wekken opgenomen in de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed Nederland en als zodanig genomineerd voor de UNESCO-erfgoedlijst. Zij maakt ook tijdseigen tentoonstellingen in keukens van kastelen, forten en landhuizen.

Siegfried Woldhek (1951) werkte na zijn biologiestudie voor Vogelbescherming, eerst als bioloog en in 1985-1990 als directeur. In 1990-1998 was hij directeur van het WWF Nederland en tot 2002 directeur van het Action Network van het internationale WWF. In 2002-2011 startte en leidde hij de internet organisatie NABUUR.com. Woldhek is bekend van de vele psychologische portretten die hij sinds 1976 tekent voor onder meer *Vrij Nederland* en *NRC-Handelsblad*. Zijn werk werd dikwijls geëxposeerd, gebundeld en bekroond. De laatste jaren maakt hij in toenemende mate vrij werk. Daarnaast is Woldhek een kenner en verzamelaar van vogelboeken.

Johan de Zoete (1950) heeft jarenlange ervaring als grafisch kunstenaar en reconstrueerde negentiende-eeuwse technieken als de heliogravure en de Woodburytypie. Hij geldt als specialist op het gebied van de reproductietechniek en publiceerde uitgebreid op dit terrein. Van 1996 tot zijn pensionering in 2016 was hij conservator van Museum Enschedé in Haarlem. Momenteel werkt hij aan een overzichtswerk over de ontwikkelingen op grafisch-industrieel terrein in de negentiende eeuw.